

НЕЗАГОЄНА РАНА УКРАЇНИ: думи і роздуми

Рецензія на: **ВОРОНИЙ МИХАЙЛО. ВИРВАНІ З КОРЕНЕМ.
ПОЛЬСЬКІ ЗВІРСТВА В ЗАКЕРЗОННІ (1945–1947). ІСТОРИКО-
КРАЄЗНАВЧЕ ВИДАННЯ. – ІВАНО-ФРАНКІВСЬК, 2018. – 380 с.**

Почну з того, що мене найбільше вразило в цій книжці. Як казав великий Іван Франко:

*Що сталося, то сталося,
Відстатися не може!*

Тому, напевно чи колись зможе бути відшкодована і матеріальна, і моральна кривда тим майже 800 тисячам українців, котрі споконвіків жили на прабатьківській землі й у результаті комбінацій найбільшого українофоба ХХ ст. Й. Сталіна змушені були її покинути, переїхавши, хоч і на рідні українські терени, але які були *в руках сталінського крокодила* (І. Драч). Решта (акція “Вісла”, 1947) опинилися на німецьких територіях, які отримала Польща після війни. Важко оцінити навіть українські територіяльні втрати – ми втратили всю Лемківщину з її зеленими Beskidami до р. Попрад, котра й так не закінчувала нашу етнічну територію на заході, бо за Попрадом нашу Лемківщину недовчений семінарист “подарував” словакам. Ми, мабуть таки, навічно втратили Надсяння з княжим містом Перемишль, Холмщину з княжим Холмом, де покоїться прах нашого короля Данила, Підляшшя та й Північне Полісся: бо Підляшшя тиран поділив між Польщею та Білоруссю, а все Північне Полісся віддав білорусам, котрі навіть не змогли його білорусифікувати, і яке сьогодні тотально зросійщене. А скільки української етнічної території присвоїла собі Росія!

Але хочу, щоб ми задумались над іншим: мій земляк із Городенківщини Михайло Вороний, з тих, який маленькою дитиною разом із батьками був депортований з Надсяння, підготував унікальний том спогадів про криваві події переселення українців Закерзоння 1944–1947 рр., причому де найбільше йдеться про менш відомі терени, ніж Перемишльщина і Лемківщина, а, в основному, про Лежайщину та Любачівщину. Так ось, він зміг надрукувати за свою пенсію аж . . . 50 примірників цієї книжки для більш ніж 40 млн українців, що живуть на своїх рідних землях в незалежній Україні! Та ще й додатком до книжки є цікавий відеоролик, створений на Івано-Франківському телебаченні (автор Ольга Бабій), де проблеми українців Закерзоння – і в минулому, і тепер – обговорюють голова обласного Товариства “Надсяння” Григорій Керниця та автор рецензованої книжки.

Ця книжка – ще один, хай і достатньо запізнілий документ епохи. Запізнілий тому, що вже мало залишилося свідків того часу, які можуть правдиво описати чи розказати про звірства польських підрозділів супроти українців у страшні 40-і роки ХХ ст.

Моторошно стає, коли читаєш практично всі, без винятку, спогади з цієї книжки. Ненависть окремих польських бандитів до українців була патологічною. Хіба можна визнати людиною бандита під кличкою “Волиняк”, про діяння котрого ще зупинюся нижче, і який по-звірячому нищив родину Гвоздиків (с. 47–48); про знущання над родиною Федеркевичів, яке описала Марія Літинська-Вань (с. 51–52); про трагедію вдови і дочки відомого в Лежайську адвоката – Марію і Радиславу Геліцинських (с. 39, 60–62). І прикладів цих неймовірних злочинів, які волають до неба в цій книжці не один десяток. Найстрашніше, що звірствам супроти українців сприяли навіть окремі польські священики, зокрема Ян Поремба з Піскорович та інші. Ніхто з поляками, які виїжджали після війни з Галичини до Польщі, так не поведився.

А скільки мали проблем нещасні переселенці, опинившись нібито в Україні, а фактично – у підросійській колонії під назвою “Українська УРСР”. Ніхто системно з ними не опікувався, житло далеко не завжди було вільне, не завжди прихильним було й місцеве населення, яке вирішувало свої проблеми, а тут ще привезли вагони скривджених людей.

Книжка М. Вороного вкрай актуальна сьогодні, коли під впливом кон’юктурного і недалекого політика, керівника таки приснопам’ятної на майбутнє партії “Право і справедливість”, скорочено ПіС Ярослава Качинського (за політичну “толерантність” цю партію мудрі поляки охрестили “пісуаром”) сучасна влада Республіки Польща скочується до українофобії.

Але ж, дорогі сусіди! Хіба можна промовчати про великого фальсифікатора від історії Владислава Семашка та його дочку Єву, яких пізнав особисто та мав нагоду з ними дискутувати (він працював у спецвідділі 27-ї дивізії АК, на мою думку – найімовірніше був водночас й агентом московського СМЕРШУ, вона – фахівець з технічного обладнання для харчової промисловости)? Цих людей польські політики возвели до ранги найбільших істориків сучасної Польщі за недолугий і брехливий, зате великий обсягом двотомовий опус про “звірства” українців на Волині в 1943–1944 рр.¹ Але чому ці т. зв. фахівці не подали полякам хоча би таких істин:

1. Тоді на Волині, спричинена вказівками еміграційного польського уряду з Лондона, розпочалася справді громадянська війна. Що думали лондонські мудрагелі, даючи вказівку Армії Крайовій замість замирення з УПА, провокувати українців на акції у відповідь, хіба вони не знали, що поляків в тому краю було не більше 17–18 %? То на що вони сподівалися – на перемогу при співвідношенні 1:4? А якби наші “герої” батько і дочка Семашки знали хоч методологію підрахунку жертв громадянської війни (а вони істфаків Ягеллонського чи Варшавського університетів не закінчували, а в демографічній науці тямлять рівно стільки, як і в міжпланетних перельотах), хоч би ту методологію, якою

¹ *Siemaszko W., Siemaszko E. Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich nad ludnością polskiej Wołynia 1939–1945. Warszawa; W-wo Borowickie, 2000–2001. T. 1. 998 s.; T. 2. 1434 s.*

володіє військовий і воєнний історик, то вони б ніколи не завищували б кількість жертв поляків. За їхню брехню польських жертв було в десять разів більше, ніж українських. Цим вони попросту навіть принижують свій народ, бо поляки, на відміну від деяких інших народів, завжди вміли битися і були відважними. А в умовах громадянської війни, це я заявляю професійно – число жертв таки *приблизно однакове*. То яка методологія у цих “видатних” польських істориків і чому мовчать справжні польські історики та демографи, які таки закінчили престижні і справжні Ягеллонський чи Варшавський Університети?

2. Невже ви, шановні і нешановні сусіди, не знаєте географії, бо чомусь ніяк не можете втямити: українці ніколи не воювали з поляками в Татрах, під Познанню, Лодзем чи Варшавою, а лише *на своїх етнічних територіях*, які різними способами і в різний час, при чому по-різному, окупували чи колонізували поляки?

3. Хоч уряд міжвоєнної Польщі і провів 1930 року ганебну для поляків пацифікацію в Галичині, варшавські політики, встановивши т. зв. “сокальський кордон” між Галичиною і Волинню, в Галичині таки хоч трохи “малися на стримання”. Про те, що творилося на Волині, про ті зневаги, які пережили волиняни-українці в Польській державі, говорити страшно. Це ж треба було аж **так** ображати лагідних за ментальністю волинян, які до поляків були під рукою Російського царату, щоб дійти аж до такої ненависти супроти поляків у 1943–1944 рр.

То ж будьмо чесними в тому нелегкому діалозі щодо нашої минулої історії, яка вже належать фахівцям-історикам, а думаймо про майбутнє, бо українці, на відміну від вас, не володіють жодним квадратним метром ні Мазовії, ні Малопольщі, ні жодної іншої вашої етнічної території. А у вас сьогодні не один кусок і української, і німецької, і литовської, і білоруської земель! І коли я про це пишу, то ні в якому разі не закликаю до нового переділу кордонів, як це практично здійснює сьогодні з Україною, Грузією кремлівськей “цар” В. Путін – недоросль душею і тілом, а деякі польські блазні, потираючи руки, не проти б і собі поживитися куском теперішньої України.

А ще мені вкрай дивно, що більшість поляків (не йдеться тут про біснуватого ксьондза Ісаковича-Залеського і йому подібних “мілоснікув” споконвічних українських міст) забувають золоту мудрість: “*без вільної України неможлива вільна Польща*”. Що буде, коли або цей, або інший якийсь московський “цар” і водночас головнокомандувач московської орди згадає, що і Варшава була в складі Російської імперії, то чого б її не повернути в лоно матінки Росії? Прецінь, місто гарне, європейське, є що грабанути ... То ж будьмо пильні та мудрі і поляки, і українці!

Рецензована книжка фактично, окрім “Вступу. Закерзоння”, до котрого повернись нижче, складається з двох частин: *перша* – це спомини суцільних і тих, хто не дожив до її появи на світло денне, та *друга* – сучасний стан землі предків, з поруйнованими святинями, цвинтарями, пам’ятками культури тих, кого “вирвали

з коренем”, також як бережуть пам’ять про депортованих їх нащадки, які народжені на землях, що входять до сучасної держави Україна. Знаменно, що завершується книжка унікальним документальним спомином чесного Поляка “Ми були гірші від диких татар...”. Сповідь польського колоніста В. Р. – колишнього лісничого надлісництва Скаліско.

Для тих, хто не знає, про що йдеться, поясню. В газеті українців Польщі “Наше Слово” (2001, № 38–40) були надруковані спогади цієї людини про те, що витворяла польська влада на окупованих українських етнічних землях. Кожен польський недоук, котрий потрапляв на Волинь як колоніст з етнічних польських територій, вважав себе за пана, а тамтешнє населення – гіршими за аборигенів Австралії. Якби ці спогади та прочитала б польська середньошкільна молодь та студенти польських вишів, їм би стало насамперед соромно за всіх ініціаторів нинішньої “пісівської” шизофренії супроти українців. Тому варто з холодною головою і полякам читати правду про діяння своїх дідів і батьків в недалекому минулому, задуматися над тими засадами, що скондесовано сформульовані у викладених вище пунктах 1–3 цієї рецензії-студії.

А ще, шановні та нешановні сусіди. Попри те, що Степан Бандера до кінця 1944 р. сидів у німецькому концтаборі Заксенгавзен, а німці, з допомогою одного польського негідника замучили там двох його рідних братів, ви робите його найбільшим злочинцем світу. Та підпільним рухом в Україні керував генерал Роман Шухевич; з вашого боку, АК, генерал Т. Коморовський. Так от, ми маємо заборони Головного командира УПА про недопустимість війни з польською людністю на Волині. Тільки чому про такі накази генерала Т. Коморовського щодо українського населення історія мовчить². Натомість наведу з книжки М. Вороного прізвища головних польських різунів на Лежайщині, Ярославщині, Перемишльщині, злочини яких над цивільними українцями волають до неба.

Не знаю, чи польські галасливі “пісівські” політики мають докази про антипольські накази польового командира УПА на Волині В. Клячківського, на котрого зливають всі гріхи світу за вбивства поляків, але маємо переконливі свідчення про командирів АК, котрих руки по лікті в крові від українців Надсяння. М. Вороний на с. 40 книжки подає їх фотографії, прізвища і псевда. Ось ці герої польського народу: Йозеф (Юзеф) Біс, псевдо “Вацлав”, банда якого знищила нещасну Павлокому (765 жертв), Йозеф (Юзеф) Задерські, псевдо “Волиняк” – нищитель Пискорович (приблизно 700 жертв)³, нищив мешканців Лежайська, Старого Міста та інших українських сіл і міст Надсяння, а ще співпрацював з советськими партизанами. Мушу навести кілька слів про цього негідника і сьгоднішнього героя Польщі. Ось цитата з рецензованої книжки (с. 167–168):

² Про це детальніше див. нашу статтю “Роман Шухевич – стратег і тактик повстанської війни” // Якимович Б. Україна та українці: події далекі і близькі. Вибрані праці. Львів, 2014. С. 494–496.

³ Цей негідник врешті випустив собі кулю в лоб (може, за велінням Всевишнього) у грудні 1946 р. в Щегдах (присілок с. Теплиці.)

У 2007 році видавництво “Штафета” із Стальної Волі випустило фільм “Волиняк – правдива легенда”, за сценарієм та під режисерством журналіста та історика-аматора Донізія Грабача. Науковим консультантом він запросив історика з Ряшівського відділу ІНП (Інституту національної пам’яті) д-ра Кишиштофа Качмарського. Глядач довідується, що на початку 1944 року “Волиняк” став командиром відділу, підпорядкованого прямо командуванню Ряшівської НВО. У фільмі не сказано, чи за січень–липень відділ “Волиняка” здійснив хоч одну акцію проти німців? Чому? Бо їх просто не було. Він воював (вірніше, вбивав) з українським населенням.

Автор розповіді у фільмі Д. Грабач дуже спокійно резюмує, що “Волиняк” співпрацював з радянськими партизанами – новими поневолювачами Польщі. У фільмі принципово: всі діла польської партизанки добрі та виправдані, всі справи українців – погані. Посилання на те, що метою “Волиняка” була боротьба з комуністичними поневолювачами та “українськими нападами” брехлива, бо на зламі 1944–1945 рр. у Лежайському “Надсянні” не існували українські збройні сили, а були тільки неозброєні селяни у селах, які навесні 1945 року стали жертвою “Волиняка”.

І ось, цьому “героеві” за державні гроші в Щеглах (присілок еєла Теплиці) встановлений дорогий пам’ятник з граніту та бронзи (великий “ожел бялий”). Чи потрібні тут коментарі?

Врешті, хай вам грець, “дорогі” сусіди. Якщо вбивці мирних українців на їх споконвічних землях для вас “герої”, то моліться на них і шануйте їх. Урешті – це ваша справа. Але перестаньте вчити нас, кого маємо шанувати ми. Тим більше, коли йдеться про таких справді героїв духа, якими були для українців у ХХ ст. Євген Коновалець, Роман Шухевич, Степан Бандера, чи у XVII–XVIII ст. Богдан Хмельницький, Іван Мазепа etc.! Кого маємо шанувати, ми вже з’ясуємо для себе самі!

Найбільшою бідою в стосунках між нашими сусідами (а це стосується не лише поляків) є те, що, хоч співвідношення тих, хто так думає в різних народів є різним, вони не хочуть до кінця зрозуміти такої істини: в результаті багатолітніх комбінацій і бездержавности українців, кожен з них вхопив і долучив до своїх держав добрі шматки українських етнічних територій. Сучасна Польща володіє по території повноцінною областю поза 22 тис. кв. кілометрів, вся українська область Пряшівщина – в складі сучасної Словаччини, яка піддає цю частину української території нещадній словакізації, особливо тепер, після набуття Словаччиною незалежності, тобто від’єднання від Чехії. А власне Чехо-Словаччина, отримавши незалежність після Першої світової війни з політичних міркувань віддала Румунії українську Марамарошину з десятками українських сіл. Мовчимо вже про ту частину української Буковини, яку Сталін віддав румунам після Другої світової війни, як не помітив згаданої вище Марамарощини. А хто пояснить світові, українцям, чому частина сучасної Угорщини, що примикає до нашого Закарпаття, сповідує греко-католицизм, водночас відправляючи

богослужіння угорською мовою? Та тут і задумуватися не треба багато: ці українські території повністю змадяризовано, й цим шляхом йдуть словаки на Пряшівщині сьогодні, перевівши мову літургії на словацьку і заставляючи сільських священиків говорити словацькою мовою проповіді. А на думку сучасного Будапешта наш закон про освіту має закріпити угорській меншині та мадяронам в Закарпатті особливі права на освіту – від початкової до вищої угорською мовою, на незнання в Україні державної мови! І це при тому, що в Угорщині нема жодної державної україномовної школи!

Та ще й направо і наліво роздають у Генеральному консуляті Республіка Угорщина в Берегові угорські паспорти, запряжаючи наших громадян на вірність сусідній державі. А в нас проблема: що робити з такими громадянами. На мій погляд ніякої проблеми тут нема: всіх, хто має в Україні подвійний паспорт, треба:

а) позбавити права участі у виборах, себто права обирати і бути обраним, а замість українського паспорта Громадянина України видати посвідку на постійне місце проживання в нашій державі;

б) під час вступу на державну службу майбутній чиновник має письмово підтвердити наявність лише паспорта України; якщо при перевірці виявиться обман, то ця особа має бути притягнута до кримінальної відповідальності за кривоприсягу. Ось як одним доповненням до одного закону можна навести порядок у державі.

Що вже говорити про Росію – імперську, радянську чи нинішню – путінську – це можна викласти не на одній сторінці науково-публіцистичного тексту! Тому то етнічні території українських земель зменшилися від початку ХХ ст. з 1,1 млн. кв. км до 603 тис. кв. км, які ми маємо в сучасній державі Україна, та й то на сьогодні майже 10 відсотків на очах усього світу анексував московський злодій. Задумайтеся над цими цифрами, наші шановні і нешановні сусіди, та перестаньте плести байки про якісь там ваші “креси” чи іншу маячню. А всі українці хай за це пам’ятають повсякчас!

Повернемось до рецензованої книжки. Передмову до неї написав один з найбільших фахівців з цього питання, людина, котра сама пережила переселенську акцію, відомий вчений, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, багатолітній декан та завідувач кафедри Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Юрій Макар. Повністю погоджуюсь з ним, що ми, українці, дуже запізнило вдалися збирати такі свідчення від людей, які пережили цю страшну переселенську трагедію. Але так склалися обставини – у підрадянську епоху вони ніколи б не побачили світу, а буремні 90-ті роки ХХ ст., коли ще багато було живих учасників цих подій, ми таки втратили через різні обставини, залежні і незалежні від нас. Польща, хоч і була сателітом СРСР, до його складу ніколи не входила та й післявоєнна влада не так вже й перешкоджала працювати польським історикам...

На мій погляд, рецезована книжка дуже важлива є тим, що в ній зібрано багато даних по багатьох населених пунктах Надсяння, згадані прізвища та імена тих, хто впав жертвами цих нелюдськи встановлених кордонів із мільйонними перетусуваннями та переселенськими акціями в умовах тотального терору. Маємо пам'ятати, що так було, Маємо втямити, що не можемо такого допускати ніколи!

Добре, що в завершальній частині книжки автор подав фактично фотоілюстровану хроніку діяльності суспільно-культурного товариства “Надсяння”, зокрема, й історію одного з перших на теренах сучасної України величного народного пам'ятника переселенцям і жертвам польських боїв на Надсянні, який постав на міському цвинтарі в Городенці заходами громади вихідців із Закерзоння (промотор будівництва Михайло Вороний, автор і виконавець робіт – народжений у Лежайську Діонізій Гвоздик, вельми поважані в Городенці особи). Свій внесок в його будівництво зробив громадянин США Роман Базилевич, родина якого була переселена на Городенківщину, місцева влада (нащадок переселенців Микола Хамець). Пам'ятник відкрито 28 серпня 1995 р. На ньому – 93 прізвища тих переселенців, які не доїхали до Городенки, були вбиті в дорозі, а їхні тлінні останки розкидані по лісах, по полях, залишилися на дні ріки Сян. Цей пам'ятник вшановували такі відомі в Україні активісти Закерзоння як В. Серета (Львів), Г. Керниця (Івано-Франківськ), М. Пухта (Коломия) та ін.

Автор також подає описи численних поїздок на землі, звідки з корінням виривали автохтоне населення, на місця вшанування пам'яті цих подій, ілюструє ці поїздки багатьма кольоровими фотографіями, знайомить читача з численними українськими пам'ятками втрачених нами земель, зокрема, й церквами тієї місцевості. А ще, що дуже важливо, у Городенці засновано молодіжне товариство “Надсяння”, яким керує нащадок переселенців Роман Дирбавка, що очолює тепер Пенсійний фонд Городенківсько-Тлумацького районів.

Попри назагал дуже позитивне враження від праці М. Вороного слід відзначити її доволі значний і, мабуть, найголовніший недолік – це відсутність так потрібного науково-пошукового апарату.

Дуже шкода, що автор не зробив до своєї праці хоч би особового та географічного покажчиків, що дуже полегшило б користування цією потрібною та цінною книжкою. Маю надію, що друге, поправлене видання праці Михайла Вороного врахує цю заувагу. А, найголовніше, книжка побачить світ таки значно більшим накладом, стане доступнішою для ширшого кола читачів.

Богдан Якимович